

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL X SKUNDO PRIEŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETŲ LIGONINĘ

2019-10-07 Nr. 4D-2018/1-443
Vilnius

SKUNDO ESMĖ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius gavo X (toliau vadinama ir – Pareiškėjas) skundą ir papildomus prašymus dėl Laisvės atėmimo vietų ligoninės (toliau vadinama ir – LAVL) pareigūnų veiksmų (neveikimo), susijusių su Pareiškėjo, kaip turinčio judėjimo negalią asmens, teisės į aplinkos prieinamumą neužtikrinimu, bei neužtikrinamo ryšių su artimaisiais palaikymo (toliau vadinama – Skundas).

2. Pareiškėjas Skunde nurodo:

2.1. „[...] Jaučiuosi kankinamas vien dėl to, kad esu neįgalus, negaliu vaikščioti, kalbėti, pats rašyti, sutrikusi koordinacija“ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta);

2.2. „[...] Kadangi negaliu rašyti, tai man buvo leistina palaikyti socialinius ryšius rašant laiškus kompiuteriu, bet parašius dėl žvėriško elgesio LAVL direktoriui skundą, auklėtoja nebeleido naudotis kompiuteriu taip atimdama teisę bendrauti su artimaisiais ir giminaičiais bei draugais [...]“;

2.3. „[...] Nesudarytos normalios sąlygos pasivaikščioti gryname ore, vežamas būnu pargriaunamas iš vežimėlio [...]. Kiemelis lyjant pilnas vandens ir nėra apsaugoti kur nuo lietaus, nes stogelis skylėtas, o be to lietus tiesiog lyja į žmogų. [...] Pareiškus pretenzijas pareigūnams aukštesnio rango – išgirsti, kad nėra ko vaikščioti į lauką, galite prie lango pakvėpuoti grynu oru, eikite į lauką, kai saulė bus“;

2.4. „[...] nėra [...] dėl sunkių ligonių vonios kambario, kas palengvintų maudymąsi ir [sumažintų] galimų traumų bei fizinio skausmo.“

3. Pareiškėjas Seimo kontrolieriaus prašo įvertinti išdėstytas aplinkybes ir pareigūnų veiksmus (neveikimą).

TYRIMAS IR IŠVADOS

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

4. Seimo kontrolierius 2018 m. kovo 22 d. ir balandžio 30 d. įsakymais Nr. 11P-21 ir Nr. 11P-28 įgaliojo Seimo kontrolieriaus vyresniąją patarėją Liną Baronaitienę ir Seimo kontrolieriaus patarėją Ievą Mickuvienę atlikti Skunde nurodytų aplinkybių patikrinimą vietoje. 2018 m. kovo 28 d. ir gegužės 2 d. Seimo kontrolieriaus įgaliotos patarėjos LAVL atliko

patikrinimus (toliau vadinama – 2018 m. patikrinimai).

2018 m. patikrinimų metu apklausus Pareiškėją ir pareigūnus nustatyta, kad Pareiškėjas turi judėjimo negalią, labai mažai ir sunkiai kalba, išreikšti savo norus, prašymus, teikti skundus gali tik naudodamasis kompiuteriu. LAVL administracija Seimo kontrolieriaus patarėjoms suteikė galimybę laisvalaikio patalpoje pabendrauti su nuteistuoju naudojantis kompiuteriu. Šioje patalpoje nėra įrengta dirbti kompiuteriu skirta vieta. LAVL pareigūnai paaiškino, jog, kai yra nusprendžiama leisti Pareiškėjui pasinaudoti kompiuteriu, Pareiškėjui yra duodamas tuo metu turimas laisvas vieno iš pareigūnų kompiuteris.

5. Skundo tyrimo metu buvo remtasi ir Seimo kontrolieriaus ištyrus kito LAVL gydomo asmens skundą dėl LAVL pareigūnų veiksmų (neveikimo), susijusių su asmens, turinčio judėjimo negalią, teisės į aplinkos prieinamumą neužtikrinimu, nustatytomis ir 2018 m. rugsėjo 21 d. pažymoje Nr. 4D-2018/1-309 nurodytomis faktinėmis aplinkybėmis. Šioje pažymoje buvo konstatuota, kad:

5.1. LAVL palatoje Nr. 206, kurioje yra laikomas ir Pareiškėjas, dušo ir tualetu patalpose fizinės aplinkos pritaikymas akivaizdžiai neatitinka statybos techninių reikalavimų reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ reikalavimų, šios patalpos nėra tinkamai pritaikytos neįgaliesiems ir jų specialiesiems poreikiams, neįgalieji negali savarankiškai, tinkamai ir oriai pasirūpinti asmens higiena, yra žeminamas jų orumas;

5.2. antžeminė perėja / pandusas, vedantis į pasivaikščiojimo kiemelį, nėra pritaikytas neįgaliesiems ir jų specialiesiems poreikiams. Nepaisant to, kad, siekiant užtikrinti Pareiškėjo saugumą ir palengvinti judėjimą, į pasivaikščiojimus jį lydi Apsaugos ir priežiūros skyriaus pareigūnas bei judėti su neįgaliojo vežimėliu padeda skyriaus tvarkinys, antžeminė perėja / pandusas turi būti saugiai įrengta, kad asmuo, judantis neįgaliojo vežimėliu, galėtų pats, be papildomos pagalbos, juo važiuoti.

Vykdydama Seimo kontrolieriaus pažymoje teiktą rekomendaciją užtikrinti tinkamą LAVL aplinkos pritaikymą judėjimo negalią turintiems asmenims, LAVL 2018 m. spalio 26 d. rašte Nr. S-5098 (Seimo kontrolierių įstaigoje raštas gautas 2018 m. spalio 29 d.) nurodė, jog vykdomas pastato 3D2p paprastas remontas, pirmame aukšte bus įrengtos gyvenamosios patalpos, pritaikytos žmonėms su negalia, prie pastato įrengiamas techninius reikalavimus atitinkantis pandusas, vedantis į nuteistųjų pasivaikščiojimo kiemelį; baigus remontą, neįgaliojo vežimėliais judantys nuteistieji bus perkelti į šį pastatą; minėtame rašte buvo nurodyta, jog remontą planuojama baigti 2018 m. gruodžio mėnesį.

6. Seimo kontrolierius 2019 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 11P-23 įgaliojo Seimo kontrolieriaus patarėjus atlikti aplinkybių patikrinimą vietoje ir išsiaiškinti, ar po Seimo kontrolieriaus 2018 m. rugsėjo 21 d. pažymoje Nr. 4D-2018/1-309 teiktų rekomendacijų LAVL patalpos jau yra pritaikytos joje laikomiems judėjimo negalią turintiems asmenims.

2019 m. liepos 16 d. Seimo kontrolieriaus įgalios patarėjos atliko patikrinimą LAVL (toliau vadinama – 2019-07-16 patikrinimas) ir nustatė, kad LAVL direktoriui teiktos Seimo kontrolieriaus rekomendacijos nebuvo įvykdytos. LAVL Slaugos ir palaikomojo gydymo skyrius (pastatas 13D3p, kuriame yra laikomas ir Pareiškėjas) iki 2019 m. liepos 16 d. nebuvo tinkamai pritaikytas asmenims, turintiems judėjimo negalią, bei LAVL esantis ir naujai suremontuotas Socialinės globos skyrius (pastatas 3D2p) nėra tinkamai pritaikytas neįgaliųjų poreikiams.

Atsižvelgiant į tai, Seimo kontrolierius Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai ir Kalėjų departamentui rekomendavo kuo skubiau imtis priemonių užtikrinti Laisvės atėmimo vietų ligoninėje kalinčių neįgalių asmenų tinkamas gyvenimo sąlygas.

7. Skundo tyrimui reikšmingi teisės aktai:

7.1. 2007 m. kovo 30 d. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo (toliau vadinama ir – Konvencija):

1 straipsnis. Tikslas – „Šios Konvencijos tikslas – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat *skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui*. [...]“;

4 straipsnis – „1. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, įsipareigoja užtikrinti ir skatinti visapusišką visų neįgaliųjų visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą be jokios diskriminacijos dėl neįgalumo. Šiuo tikslu valstybės, šios Konvencijos Šalys, įsipareigoja: a) imtis visų įstatymų leidybos, administracinių ir kitokių priemonių, kad būtų įgyvendintos šios Konvencijos pripažintos teisės; b) imtis visų atitinkamų priemonių, įskaitant įstatymų leidybos priemones, kad būtų pakeisti ar panaikinti galiojantys įstatymai, kiti teisės aktai, papročiai ir praktika, diskriminuojantys neįgaliuosius; c) atsižvelgti į neįgaliųjų žmogaus teisių apsaugą ir skatinimą visose politikos srityse ir programose; d) nesūti jokių veiksmų ar praktikos, kurie būtų nesuderinami su šia Konvencija, ir užtikrinti, kad valstybės valdžios institucijos ir įstaigos veiktų pagal šios Konvencijos nuostatas [...]“;

9 straipsnis. Prieinamumas – „1. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, siekdamos, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Šios priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos: a) pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas [...]“;

14 straipsnis. Asmens laisvė ir saugumas – „2. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrina, kad jeigu neįgaliesiems bet kokio proceso pagrindu yra atimama laisvė, jie lygiai su kitais asmenimis turėtų teisę į garantijas pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę ir su jais turi būti elgiamasi laikantis šios Konvencijos tikslų ir principų, *įskaitant tinkamą sąlygų pritaikymą*.“

7.2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R(98)7 „Dėl etinių ir organizacinių sveikatos priežiūros apsaugos aspektų įkalinimo įstaigose“:

a) C punkte nustatyta, kad asmenys, netinkantys būti įkalinti, yra: sunkios fizinės būklės, vyresnio amžiaus, sunkiai sergantys nuteistieji;

b) 50 punkte nustatyta, kad turintiems sunkių fizinių negalių ir vyresnio amžiaus kaliniams turi būti sudaromos tokios sąlygos, kad jie galėtų gyventi visavertį gyvenimą ir nebūtų segreguojami nuo kitos nuteistųjų populiacijos.

7.3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau vadinama – BVK):

10 straipsnis. Nuteistųjų teisinė padėtis – „1. Bausmes atliekantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams įstatymų nustatytas teises, laisves ir pareigas su apribojimais, kuriuos numato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis. [...]“;

99 straipsnis. Nuteistųjų teisė susirašinėti – „1. Nuteistiesiems leidžiama siųsti ir gauti neribotą kiekį laiškų. [...]“;

100 straipsnis. Nuteistųjų teisė kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais – „1. Nuteistieji turi teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas. Prie nuteistųjų pasiūlymų, prašymų (pareiškimų), peticijų ir skundų, jeigu reikia, pridedami pataisos įstaigos administracijos aiškinamieji raštai. [...]“;

173 straipsnis. Arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekančių nuteistųjų materialinis buitinis aprūpinimas – „1. Arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekantiems nuteistiesiems užtikrinamos

reikiamos gyvenamųjų patalpų ir buties sąlygos, atitinkančios Lietuvos Respublikos higienos normas. [...] 5. [...] neįgaliesiems, taip pat laisvės atėmimo vietų ligoninėse gydomiems nuteistiesiems sudaromos geresnės gyvenamųjų patalpų ir buties sąlygos. [...].“

7.4. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (toliau vadinama – Socialinės integracijos įstatymas):

1 straipsnis. Įstatymo tikslas – „1. Šio Įstatymo tikslas – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas, neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymą, profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimą, specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus“;

11 straipsnis. Aplinkos prieinamumas – „1. Reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. 2. Už aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą atsako Aplinkos ministerija.“

7.5. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymo Nr. 317 „Dėl statybos techninių reikalavimų reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – STR):

1 punktas – „Statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ (toliau – reglamentas) nustato reikalavimus rengiant statinių, nurodytų Reglamento 1 priede, statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintą statybos, supaprastintą rekonstravimo projektus, kapitalinio remonto aprašą, paprastojo remonto projektą ar paprastojo remonto aprašą arba keičiant statinių paskirtį į nurodytą reglamento 1 priede paskirtį. Atnaujinant (modernizuojant), rekonstruojant ar remontuojant reglamento 1 priede nurodytus statinius, reglamento nuostatos taikomos tik atnaujinimo (modernizavimo), rekonstravimo ar remonto metu pertvarkomoms statinio dalims, šiuo atveju sprendimas pritaikyti daugiabučio namo bendrojo naudojimo objektus neįgaliųjų specialiesiems poreikiams priimamas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo [17.1] 11 straipsnio 3 dalies nustatyta tvarka“;

18.16 punktas – „[...] žmonės su negalia (toliau – ŽN) (vietoj anksčiau vartoto termino „invalidai“) – žmonės, kuriems yra sutrikusios kūno dalių ir organų funkcijos, įskaitant judėjimo, regos, klausos, manipuliavimo sutrikimus, iš dalies ar visiškai apribojančius žmonių galimybę judėti, orientuotis ir naudotis materialiosios aplinkos elementais“;

105 punktas – „Duris į tualetų, prausyklų patalpas ir ŽN pritaikytas tualetų kabinas būtina įrengti, kaip nustatyta 136, 137 p.“;

106 punktas – „Tualetų kabinų patalpoje takas palei kabinas turi būti ne siauresnis kaip 1 500 mm. ŽN pritaikytos kabinos dydis turi būti toks, kad, sumontavus būtinus prietaisus (unitazą, kriauklę, dušą ir kt.), kabinoje liktų laisvas 1 500 mm skersmens plotas vežimėliui važiuoti. Būtina įvertinti tai, kad važiuojant po kai kuriais sanitariniais prietaisais gali palįsti priekiniai vežimėlio rateliai“;

107 punktas – „Unitazas turi būti pastatytas taip, kad iš vieno jo šono liktų ne siauresnis kaip 900 mm tarpas vežimėliui pastatyti. Unitazas turi būti pastatytas ne arčiau kaip 300 mm iki šoninės sienos ar pertvaros. Unitazo viršus turi būti 430–520 mm aukštyje nuo grindų paviršiaus. Šalia unitazo ant kabinos sienos 1 000–1 200 mm nuo grindų paviršiaus būtina pritvirtinti 2–3 kablius viršutiniams drabužiams, ramentams ar krepšiui pakabinti. Abipus unitazo 800 mm–900 mm aukštyje nuo grindų turi būti įrengti atlenkiami ar pasukami horizontalūs turėklai su alkūnramsčiais. Ant kabinos sienos būtina įrengti lanksčią dušo žarną su dušo galvute, grindyse – angą vandeniui išbėgti. ŽN pritaikytos kabinos durys turi atsidaryti į išorę“;

110 punktas – „Praustuvių patalpoje ŽN turi būti pritaikytas ne mažiau kaip vienas praustuvas. Jis turi būti pakabintas ne arčiau kaip 300 mm nuo šoninės sienos; praustuvo viršus

turi būti 750–850 mm aukštyje nuo grindų paviršiaus. Prieš praustuvą būtina palikti ne mažesnę kaip 1 200 mm x 900 mm dydžio aikštelę ŽN su vežimėliu privažiuoti. Abipus ŽN pritaikyto praustuvo 800 mm–900 mm aukštyje reikia pritvirtinti turėklus (129–132 p.)“;

116 punktas – „ŽN pritaikytas panduso plotis turi būti ne mažesnis kaip 1 200 mm, matuojant atstumą tarp turėklų ir tarp apsauginių bortelių“;

118 punktas – „ŽN pritaikyto panduso pradžioje bei pabaigoje ir ten, kur panduso juosta keičia kryptį, turi būti įrengta poilsio aikštelė ne mažesnė kaip 1 500 x 1 500 mm. Kai panduso juosta nekeičia krypties, ne rečiau kaip kas 9 000 mm panduso juostos ilgio ir ne rečiau kaip kas 750 mm vertikalios pakilimo turi būti įrengta poilsio aikštelė, kurios ilgis būtų ne mažesnis nei 1 500 mm, o plotis ne mažesnis už panduso juostos plotį. Panduso ir kiekvienos jo juostos viršuje bei apačioje turi būti įrengtas įspėjamasis paviršius (žr. 134 p.). Įspėjamasis paviršius turi būti panduso pločio ir 600 mm ilgio“;

133 punktas – „ŽN judėjimo trasų paviršiai turi būti lygūs, kieti, pakankamai šiurkštūs, neslidūs, neklampūs, iš nebirių (ne smėlio, ne žvyro) ir saikingai rievėtų medžiagų. Dangos iš plokščių ar plytelių turi būti lygios, siūlės tarp plytelių ne platesnės nei 15 mm. ŽN pritaikytose trasose ir zonose esančių grotų, dangčių ir pan. kiaurymės negali būti platesnės kaip 15 mm“;

136 punktas – „ŽN pritaikytų durų, jas atidarius, angos beklūtis plotis, matuojant tarp varčios ir staktos vidaus, turi būti ne mažesnis kaip 850 mm. Jei durys yra dvivėrės neautomatinės, varstomosios varčios plotis turi būti toks, kad ją atidarius beklūtis angos plotis būtų ne mažesnis kaip 850 mm. Slenksčiai ties lauko durimis turi būti įrengiami ne aukštesni nei 20 mm. Durys pastato viduje turi būti be slenksčių. Prie durų, kurios atsidaro ne automatiškai, būtina palikti aikštelę ŽN vežimėliui važiuoti.“

7.6. Laisvės atėmimo vietos ligojinės nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. 1R-65 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. rugsėjo 3 d. įsakymo Nr. 1 R-171 redakcija):

1 punktas – „Laisvės atėmimo vietų ligojinė yra Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos [...] pavaldi biudžetinė įstaiga, kurios paskirtis – valstybės politikos įgyvendinimas vykdant kardomąją priemonę – suėmimą, arešto ir laisvės atėmimo bausmes ir teikiant ambulatorines ir stacionarines asmens sveikatos priežiūros paslaugas asmenims, kuriems paskirta kardomoji priemonė – suėmimas, arešto ar laisvės atėmimo bausmė [...].“

7.7. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2011 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. V-82 patvirtintose Pataisos įstaigų įrengimo ir eksploatavimo taisyklėse (toliau vadinama – Eksploatavimo taisyklės) nustatyta:

18 punktas – „Kad nuteistieji galėtų pasivaikščioti ir mankštintis gryname ore, pataisos įstaigų teritorijoje ant žemės arba ant nuteistųjų gyvenamųjų korpusų pastatų stogų įrengiami pasivaikščiojimo kiemai. Ant žemės įrengti pasivaikščiojimo kiemai gali būti sujungti su gyvenamaisiais pastatais antžeminėmis arba požeminėmis perėjimais nuteistiesiems lydėti.“

Tyrimui reikšminga teismų praktika

8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau vadinama – LVAT) 2014 m. birželio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-442-546-14:

„Konvencijos 3 straipsnis, kuris nustato, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmoniška ar žeminanti jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. EŽTT savo jurisprudencijoje ne kartą yra išaiškinęs, kad Konvencija įpareigoja valstybę užtikrinti, kad asmens kalinimo sąlygos nepažeistų jo žmogiškojo orumo, kad šios priemonės vykdymo būdas ir metodas nesukeltų jam tokių kančių ir sunkumų, kurių intensyvumas viršytų neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo laipsnį, ir kad, atsižvelgiant į praktinius su įkalimu susijusius poreikius, būtų adekvačiai užtikrinama jo sveikata ir gerovė. Valstybė turi garantuoti, kad kalinami asmenys būtų laikomi sąlygomis, kurios užtikrina, kad jų orumas būtų gerbiamas, o bausmių vykdymo būdai ir metodai nesukeltų šiems asmenims didesnių ir intensyvesnių išgyvenimų už tuos, kurie yra neišvengiami

asmeniui būnant kalinamu (žr. pvz., EŽTT 2000 m. spalio 26 d. sprendimą byloje Kudła prieš Lenkiją, bylos Nr. 30210/96, 2001 m. liepos 24 d. sprendimą V. prieš Lietuvą, bylos Nr. 44558/98). Pagal EŽTT suformuotą praktiką tam, kad netinkamas elgesys patektų į Konvencijos 3 straipsnio reguliavimo sritį, jis turi pasiekti minimalų žiaurumo lygį. Šio minimalaus žiaurumo lygio vertinimas yra reliatyvus; jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip elgesio trukmė, jo fizinis ir psichinis poveikis ir tam tikrais atvejais nukentėjusiojo lytis, amžius bei jo sveikatos būklė. Be to, spręsdamas, ar elgesys pagal Konvencijos 3 straipsnį yra žeminantis orumą, teismas atsižvelgia į tai, ar jo tikslas yra pažeminti asmenį ir ar tai neigiamai paveikė asmenį su Konvencijos 3 straipsniu nesuderinamu būdu (žr., pvz., EŽTT 2001 m. balandžio 21 d. sprendimą *Peers* prieš Graikiją, bylos Nr. 28524/95).“

Tyrimui reikšminga Seimo kontrolierių darbo praktika

9. Seimo kontrolieriaus 2018 m. rugsėjo 21 d. pažymoje Nr. 4D-2018/1-309, surašytoje ištyrus kito LAVL laikomo asmens skundą dėl– LAVL pareigūnų veiksmų (neveikimo), susijusių su asmens, turinčio judėjimo negalią, teisės į aplinkos prieinamumą neužtikrinimu,

konstatuota:

9.1. „[...] LAVL palatoje, kurioje yra laikomas [...], dušo ir tualetu patalpose fizinės aplinkos pritaikymas akivaizdžiai neatitinka STR reikalavimų, šios patalpos nėra tinkamai pritaikytos neįgaliesiems ir jų specialiems poreikiams, neįgalieji negali savarankiškai, tinkamai ir oriai pasirūpinti asmens higiena, yra žeminamas jų orumas [...]“;

9.2. „[...]antžeminė perėja / pandusas, vedantis į pasivaikščiojimo kiemelį, nėra pritaikytas neįgaliesiems ir jų specialiems poreikiams. Nepaisant to, kad, siekiant užtikrinti Pareiškėjo saugumą ir palengvinti judėjimą, į pasivaikščiojimus jį lydi Apsaugos ir priežiūros skyriaus pareigūnas bei judėti su neįgaliojo vežimėliu padeda [...] skyriaus tvarkinys, antžeminė perėja / pandusas turi būti saugiai įrengtas, kad asmuo, judantis neįgaliojo vežimėliu, galėtų pats, be papildomos pagalbos, juo įvažiuoti. [...]“;

rekomenduota:

9.3. *LAVL direktoriui*: „1. imtis priemonių užtikrinti tinkamą LAVL aplinkos pritaikymą judėjimo negalią turintiems asmenims, taip pat ir aprūpinant palatas stalais; 2. imtis priemonių pritaikyti sanitarines patalpas palatose, kuriose yra laikomi asmenys turintys judėjimo negalią taip, kad jie galėtų savarankiškai, tinkamai ir oriai pasirūpinti asmens higiena; 3. imtis priemonių pritaikyti pandusą, vedantį į pasivaikščiojimų kiemelius, pagal STR reikalavimus (šios pažymos 14 punktas), kad neįgalūs asmenys galėtų saugiai juo naudotis“;

9.4. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministru*: „1. imtis priemonių išsiaiškinti, kodėl LAVL palatoje Nr. 206 esančios sanitarinės patalpos, t. y., tualetai ir dušai, nėra pritaikyti asmenims, turintiems judėjimo negalią, nustatyti dėl susidariusios situacijos atsakingus asmenis; 2. išsiaiškinti, ar kitos LAVL palatos tinkamai pritaikytos žmonių su negalia poreikiams; 3. imtis priemonių, kad pažeidimai būtų pašalinti.“

Tyrimo išvados

10. Skunde nurodyta, kad LAVL nėra užtikrinamos Pareiškėjo teisės į tinkamą aplinkos prieinamumą bei neužtikrinamos galimybės tinkamai palaikyti socialinius ryšius su artimaisiais. Pareiškėjas, turintis judėjimo negalią, judantis neįgaliojo vežimėliu bei sunkiai kalbantis, su kitais asmenimis praktiškai gali bendrauti tik naudodamasis kompiuteriu. Skundo tyrimo metu jis yra (buvo) laikomas LAVL Slaugos ir palaikomojo gydymo skyriuje, kuriame, pasak Pareiškėjo, palatos nėra pritaikytos asmenims, turintiems judėjimo negalią. Kaip Skunde teigia Pareiškėjas, tualetuose bei dušuose nėra turėklų, judėjimo negalią turintiems asmenims (taip pat ir Pareiškėjui) į šias patalpas patekti praktiškai neįmanoma.

Be kita ko, Pareiškėjas skundėsi, kad LAVL su neįgaliojo vežimėliu neįmanoma išvažiuoti į pasivaikščiojimų kiemelį.

11. Konvencijos nuostatomis valstybė yra įpareigojama imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą, t. y., prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą. Konvencijos nuostatose taip pat numatyta, kad, jeigu neįgaliesiems bet kokio proceso pagrindu yra atimama laisvė, jie lygiai su kitais asmenimis turėtų teisę į garantijas pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę ir su jais turi būti elgiamasi laikantis šios Konvencijos tikslų ir principų, įskaitant tinkamą sąlygų pritaikymą (šios pažymos 7.1 punktas).

Europos Taryba savo rekomendacijoje nurodo, kad kaliniams, turintiems sunkių negalių, turėtų būti sudarytos tokios sąlygos, kad jie galėtų gyventi visavertį gyvenimą ir nebūtų segreguojami nuo kitos nuteistųjų populiacijos, o tai reiškia, kad šie nuteistieji turi turėti vienodas galimybes dalyvauti socialinės reabilitacijos ir lavinimo programose, o pataisos įstaigų darbuotojai privalo imtis priemonių mažinti šių asmenų socialinę atskirtį, kylančią dėl jų negalios (šios pažymos 7.2 punktas).

12. Ištyrus kito LAVL laikomo asmens skundą dėl LAVL pareigūnų veiksmų (neveikimo), susijusių su asmens, turinčio judėjimo negalią, teisės į aplinkos prieinamumą neužtikrinimu, Seimo kontrolieriaus buvo nustatytos ir 2018 m. rugsėjo 21 d. pažymoje Nr. 4D-2018/1-309 nurodytos aplinkybės, dėl kurių Seimo kontrolierius kompetentingiems pareigūnams teikė rekomendacijas (šios pažymos 5 ir 6 punktai).

2019-07-16 patikrinimo, atlikto LAVL, metu Seimo kontrolieriaus įgaliotos patarėjos nustatė, kad šios gydymo įstaigos direktoriui teiktos Seimo kontrolieriaus rekomendacijos nebuvo įvykdytos. LAVL Slaugos ir palaikomojo gydymo skyrius (pastatas 13D3p) iki 2019 m. liepos 16 d. nebuvo tinkamai pritaikytas asmenims, turintiems judėjimo negalią, bei naujai suremontuotas LAVL Socialinės globos skyrius (pastatas 3D2p) vis dar nėra tinkamai pritaikytas neįgaliųjų poreikiams.

Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai ir Kalėjimų departamentui rekomenduota kuo skubiau imtis priemonių užtikrinti LAVL kalinčių neįgalių asmenų tinkamas gyvenimo sąlygas.

13. Pareiškėjas Skunde nurodo, jog neturi galimybių tinkamai palaikyti socialinius ryšius su artimaisiais bei negali laisvai kreiptis į valstybines institucijas. Pareiškėjas yra neįgalus, turintis ne tik judėjimo negalią, bet ir sunkiai kalbantis, su kitais asmenimis praktiškai gali bendrauti tik naudodamasis kompiuteriu. Skunde Pareiškėjas rašo, kad po jo pateikto skundo prieš LAVL administraciją darbuotojai riboja galimybę naudotis kompiuteriu (šios pažymos 2.2 punktas).

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad Pareiškėjas turi ne tik judėjimo negalią, bet ir kalbos sutrikimų, dėl kurių, norint išreikšti savo mintis, komunikuoti, reaguoti į supančią aplinką, yra būtinos papildomos techninės pagalbos priemonės.

Pareiškėjas Seimo kontrolieriaus įgaliotiems patarėjams paaiškino, kad LAVL administracija suteikia jam galimybę bendrauti ir palaikyti socialinius ryšius su artimaisiais naudojantis kompiuteriu laisvalaikio patalpoje, kurioje nėra įrengta stacionari darbo kompiuteriu vieta. Tai patvirtino ir LAVL pareigūnai, kartu informuodami, kad, nusprendus leisti Pareiškėjui pasinaudoti kompiuteriu, jam duodamas tuo metu laisvas (nenaudojamas) vieno iš pareigūnų kompiuteris.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai draudžia asmenis diskriminuoti dėl negalios, todėl valstybei kyla pozityvi pareiga imtis visų įmanomų priemonių siekiant integruoti į visuomenę asmenis su negalia.

Kalba – viena esminių komunikavimo priemonių, leidžianti tenkinti pagrindinius asmens socialinius poreikius, todėl, Seimo kontrolieriaus nuomone, asmenims, turintiems klausos ir kalbos negalią, būtina užtikrinti kompensacines priemones, t. y. asmuo turi turėti galimybę naudotis kompiuterinėmis techninėmis priemonėmis esant poreikiui (dalyvaujant socialinėje veikloje, bendraujant su pareigūnais, artimaisiais, kitais nuteistaisiais).

Kartu pažymėtina, kad BVK 99 straipsnyje numatyta, jog nuteistiesiems leidžiama siųsti ir gauti neribotą kiekį laiškų, o 100 straipsnyje nurodyta, jog nuteistieji turi teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas. Taigi BVK yra nustatytos teisės nuteistiems rašyti ir gauti neribotą kiekį laiškų bei su skundais kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijas ir neįgalumas negali būti pagrindu šias teises riboti.

Tyrimo metu Seimo kontrolieriui nebuvo pateikta duomenų, kuo vadovaujantis, kas ir kada nusprendžia leisti Pareiškėjui pasinaudoti kompiuteriu, o kada – neleisti. Teisė bendrauti ir palaikyti socialinius ryšius yra labai svarbi, teisė rašyti ir gauti neribotą kiekį laiškų, kreiptis į pareigūnus numatyta BVK. Atsižvelgiant į tai, padėtis, kai galimybė pasinaudoti kompiuteriu priklauso tik nuo pareigūno geros valios, netoleruotina.

Seimo kontrolieriui kyla pagrįstų abejonų, kad tokia neapibrėžta padėtis gali sudaryti sąlygas LAVL pareigūnams piktnaudžiauti savo teisėmis ir manipuluoti teise leisti arba neleisti Pareiškėjui naudotis kompiuteriu.

Atsižvelgiant į Pareiškėjo išskirtinę būklę, LAVL administracijai rekomenduojama imtis priemonių, kad Pareiškėjui būtų užtikrinta galimybė pasinaudoti kompiuteriu, kaip bendravimo, prašymų / skundų teikimo priemone, pagal poreikį, ne tik tuomet, kai kurio nors iš pareigūnų kompiuteris yra laisvas (nenaudojamas).

14. LVAT yra išaiškinęs (šios pažymos 8 punktas), jog Konvencija įpareigoja valstybę užtikrinti, kad asmens kalinimo sąlygos nepažeistų jo žmogiškojo orumo, kad šios priemonės vykdymo būdas ir metodas nesukeltų jam tokių kančių ir sunkumų, kurių intensyvumas viršytų neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo laipsnį, ir kad, atsižvelgiant į praktinius su įkalinimu susijusius poreikius, būtų adekvačiai užtikrinama jo sveikata ir gerovė. Valstybė turi garantuoti, kad kalinami asmenys būtų laikomi sąlygomis, kurios užtikrina, kad jų orumas būtų gerbiamas, o bausmių vykdymo būdai ir metodai nesukeltų šiems asmenims didesnių ir intensyvesnių išgyvenimų už tuos, kurie yra neišvengiami asmeniui būnant kalinamu.

Atsižvelgiant į tai bei į atlikto 2019-07-16 patikrinimo rezultatus (šios pažymos 5 ir 6 punktai) ir remiantis šių aplinkybių visuma, yra pagrindo daryti išvadą, kad, būnant LAVL, Pareiškėjo teisės (dėl jo negalios ir išskirtinės būklės) palaikyti socialinius ryšius su artimaisiais bei laisvai kreiptis į valstybines institucijas nėra (nebuvo) tinkamai užtikrinamos, todėl Donato Mikalausko Skundas dėl netinkamo aplinkos prieinamumo asmenims, turintiems judėjimo negalią, bei socialinių ryšių palaikymo neužtikrinimo **pripažįstamas pagrįstu**.

SEIMO KONTROLIERIAUS SPRENDIMAS

15. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punktu, nusprendžia X Skundą dėl teisės į aplinkos prieinamumą bei socialinių ryšių palaikymą LAVL neužtikrinimo **pripažinti pagrįstu**.

SEIMO KONTROLIERIAUS REKOMENDACIJOS

16. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 14 punktu, *Laisvės atėmimo vietų ligoninės direktoriui* rekomenduoja:

16.1. imtis priemonių, kad LAVL esantis Slaugos ir palaikomojo gydymo skyrius (pastatas 13D3p) būtų tinkamai pritaikytas asmenims, turintiems judėjimo negalią, bei LAVL esantis ir naujai suremontuotas Socialinės globos skyrius (pastatas 3D2p) kuo skubiau būtų tinkamai pritaikytas neįgaliųjų poreikiams;

16.2. imtis priemonių, kad būtų užtikrinta, jog Pareiškėjas turėtų galimybę kompiuteriu, kaip bendravimo, prašymų / skundų teikimo priemone, naudotis pagal poreikį, ne tik tuomet, kai kurio nors iš pareigūnų kompiuteris yra laisvas (jo nenaudojamas).

17. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad informacija apie siūlymų (rekomendacijų) nagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos.

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas